

SZALAY KÁROLY
A rue Cujas sarkán...

Eljött annak is az ideje, hogy találkozzam régi, '56 előtti barátaimmal, akik a szabadságharc után vándoroltak ki nyugatra. Most már azt sem tudom, hogyan verbuváltam össze a társaságot. Nevükre sem emlékszem, csak rémlik, hogy még egyetemista koromban a Törpe utcában lakván, lejártam a földszintre egy „szovjet–magyar” baráti társaság klubjába, aminek semmi köze nem volt semmiféle társasághoz, sem barátságához, csak ott találkoztunk hozzám hasonló fiatalokkal, emberszabású körülmények között. Mert a klub vezetője mindent elkövetett a kedvünkért. Ugyanis a fene sem akart odajárni, azt az intézményt „földről” erőszakolták, afféle patyomkin „vonalaskodva”, de politikai foglalkozás nélkül. Egy velem egykorú, rendkívül csinos, sportos lány miatt jártam le; szerette fölcsúsztatni kihívóan a szoknyáját, amit én is szerettem, mert gusztusos, izmos, kreol combját mutogatta. Kacérkodott velem, de még egy csókra sem volt hajlandó. (A combját is megcsókoltam volna.) Hol kedves, hol tüskés viselkedése vonzott. Ám utólag hálát adhattam az Istennek, hogy visszautasított. Mert mint később hallottam, súlyos idegbetegség tört rá, és pokollá tette „párja” életét.

Ebben a körben egy nálam fiatalabb fickóval barátkoztam, s nem kizárt, leveleztem is vele, disszidálása után. Ő verbuválhatta össze a hozzá hasonló menekültek társaságát.

Egyetlen névre emlékszem közülük. Keszei István költőére. Rá is csak azért, mert a hetvenes évek vége felé, amikor Párizsban jártam hitvesemmel, barátnőjénél, Charmet Anikónál találkoztunk. Szegény Keszei akkor már katasztrofális körülmények között élt, mindennap más honfitársunknál ebédelt, mert annyi keresete sem volt, hogy étkezni tudjon rendszeren. Keszei sorsát különlegesen tragikusnak tartom. Egyetemista volt, szép jövő várt rá. Kiváló középosztálybeli családból származott, klasszika-filológus apja még a Rákosi-időkben is biztos háttérű családi életet teremtett a számukra. Október 26. után azonban a székesfehérvári fölkelés vezetői közé sodródott, s öccsével menekülnie kellett. A szabadságharc tragédiája nemcsak kivégzésekben, bebörtönzésekben,

Szovjetbe hurcolásokban, hanem az efféle sorsokban is végzetessé vált a magyarság számára, mert máig tartó fogyásunkat az akkor keletkezett 200 000-es emberveszteség és a tömeglélektani kihatású kudarcélmény alapozta meg. A szabadságharc baljós jövőjét már október 23-án este gyanítottuk Koczkás Sándorral, amikor a Parlamenttől a Rádióhoz mentünk át. Tele voltunk rossz előérzetekkel, mert tudtuk, sem a hazai, sem a moszkvai kommunisták ebbe a vereségbe nem nyugodnak bele, s nemtelen eszközökkel visszaszerzik hatalmukat.

Ugyan mi okból küldött nekem Keszei egy verseskönyvet halála után? Rokonszenvesnek talált? Talán általában a hazai halhatatlanságban reménykedhett? Mert az emigránsok nem tudtak elszakadni hazájuktól. Hazalátogattak, vagy haza is települtek, amint lehetőségük nyílt rá.

A Szent Mihály útján találkoztunk egy kávéházban. Voltunk nyolcan vagy tízen. Többségüket nem ismertem. Kíváncsiságuk nem nekem, hanem az otthonról érkezettnek szólt. A „baráti társaság”-beli ismerősöm azonnal rákérdezett a leányzóra. Kiderült, hajdan mindenki őmiatta járt a klubba. A memória kegyetlen játéka: ő még tudta a nevét, én már az övére sem emlékszem.

A meglehetősen nagy társaság feszülten várta a híreket. Kivégzésekről, börtönbüntetésekről tudtak, ezek igazolták önmaguk előtt kivándorlásuk helyességét. Ők azonban azt szerették volna hallani, hogy megváltoztak a viszonyok, s hazatérhetnek. Gondolom, az a társaság gyülekezhetett ott össze, akiknek nem sikerült megtalálniuk nyugat-európai számításait. Istenem! Nem tudom, mi lett velük. Jóraivaló, egészséges fiatalemberek voltak mind.

Forró csokoládét ittunk – emigráns racionalitásból. Ugyanis nem engedhettek meg maguknak kávé vagy teát. A csokoládé laktató, tápláló, és annyiba kerül, mint a kávé – fejtette ki az egyik fiatalember. Tizenegy óra magasságában találkozhattunk, és egy óra körül fölkerelkedett a társaság. Azt mondták titkoskodva: most elviszünk valahová!

Mentünk a Szent Mihály útján, aztán megálltunk egy utcasarkon, a Sorbonne közelében. Megálltunk, és kérdően rám néztek.

– Na, hol vagyunk?

Megrántottam a vállam.

– Nem tudod? Nézz a lábad elé!

Máig szégyellem, de nem jutott eszembe a varázsszó.

És akkor kórusban mondták:

Részletek a szerző *Múltó idők* című memoárregényéből.

„A Boulevard St Michel s a Rue
Cujas sarkán egy kissé lejt a járda.
Nem hagytalak el gyönyörű
vad ifjúságom, hangod mintha tárna
visszhangzana, szivemben szól ma még.”

Még ma is megrendülök, ha erre a pillanatra gondolok.

A rue Cujas és a „Bulszenmis” sarkán – talán száz éve az állandóság jeleként – a járda valóban lejtett. És ezek a szomorú legények nyilván kijártak oda, mint valami kegyhelyre, és Radnóti szavaival „gyönyörű ifjúságokra” gondolhattak, ami örökre elveszett számukra. És talán magukban továbbgon-

dolhatták Radnótit, a *Nem tudhatom* című versével együtt, mert az volt a benyomásom, ők tudhatták csak igazán, nekik mit jelent „ez a tájék”, vagyis az elhagyott ország, az elveszett haza.

Jellemző módon minderre nem gondoltam akkor, csak saját magam kudarcát szégyelltem, mert nem jutott eszembe Radnóti! A rue Cujas-t azóta sem feledem. Elő-előveszem Radnóti kötetét, kéznél van mindig, és újra meg újra elolvasom ezt a verset. A *Párist* is, a halála után megjelent posztumusz *Tajtékos* égben.

És ilyenkor mindig ezekre a fiatalokra gondolok, akikkel többet nem találkoztam, mert önző mód hajtott a kalandkeresés.

Gyarmathy és Gara

Meglepett, hogy a fiúk nem ismerték Gara Lászlót. Ugyanakkor Gyarmathyról tudtak. Mondták, hogy nyugodtan keressem meg, évtizedek óta él Párizsban, a Vörös Malom után a leghíresebb mulatószerűség, inkább revüszínház az övé. Minden magyart szeretettel fogad, s ha tud, segít. Ingyen beenged valamelyik előadására. Utánam néhány évvel később Pest legzseniálisabb széltolója járt Párizsban – irodalmár –, fölkereste Gyarmathyt, aki megetette, beengedte egy előadásra ingyér, ám amikor a fickó hazajött, egy Gyarmathyt gyalázó cikkentyűt rikkantott, azt hiszem, a Népszabadságba, a kapitalizmus fertőjéről.

A Folies Bergère a rue Richeren volt a Montmartreon, s előtte tizenhárom nappal már jegyet kellett foglalni, 8.25-től 40 új frankig összegben.

Gyarmathy a látványosságra törekedett. A műfajban New Yorkot is verte azok szerint, akik ismerték mindkét város varietéit. Amikor ott jártam – én marha a nyolcfrankos jegyet vettem meg, mert rühelltem kunyerbálni, de hát ez születési hiba. Valóban káprázatos volt az előadás. Az úgynevezett *30 Blue Girls*-re emlékszem legjobban, a mértékeim szerint csudálatos, százkilencven centis, szebbnél szebb nők revüjére, óriás tollú, tornyos kalapokkal, mellbimbóikon csillogó tapaszakkal. Kijöttek a közönség közé, karnyújtásnyira láthattuk testük és bőrük tökélyét. Több képből állt a műsor. Amire emlékszem, „történelmi” jelenet, fölvonulás, Rómát idézve, aztán japán élet-

kép, „panorama noir”, cigány látványosság, de a legfeledhetlenebbek a nagy, üveg úszómedencében meztelenül úszkáló lányok voltak, ami mellett eltörpült az óriási tüzeső, és a tűzzel művészkedés látványa.

A mai olvasó nyilván nem érti, hogy egy harminchárom éves, immáron férfiúnak miért volt olyan maradandó élmény a meztelenkedés? Mert a kádári érat még jobban jellemezte a központilag irányított álszemérmesség, mint a Rákosi-korszakot. A Fülel című heti rejtvénylap szerkesztője szép nőket tett a címlapjára. Színesben. A hatvanas évek első felében történetelt, hogy a „Szép Juhászné”-nak becézett, New York házban dolgozó szerkesztőségi titkárnőt fürdőruhában tették a címlapra. A nő valóban gyönyörű volt, de amikor vasárnap reggel Kádár kezébe vette a lapot, azonnal letiltatta, bezúzatta, és csak a hölgy arcképével jelentették meg újra. A Kádár-rezsim sem volt azonban homogén. 1983-ban a Ludas Matyi évkönyvében a hátsó borítón már megjelenhetett Várnai György aktrajza. Sőt, belül már egy aktfotó is, azzal a megjegyzéssel, hogy optimista jóslatok 1984-re, ami egy nudista strand megnyitását ígerte. (Volt ilyen korábban is, illegális és rejtett. Győrök közelében egy nekem megközelíthető öbölben.) Szász Imre *Ménesi út* című regényében addig el nem képzelhető módon, csicsmogva irt le szeretkezéseket, valamint az én évek óta fekvő ötvenhatos regényem, a *Szerelmes éveink* is, akkor még ugyancsak szokatlan erotikus jelenetekkel. Megjegyzem: Imre könyvének én voltam a szerkesztője, abban a reményben, hogy az enyém is megjelenhet végre. És úgy lett. Kardos olyan nagyvonalú volt, hogy az enyémet adta ki két héttel ha-

marébb, lévén, hogy az már évek óta a fiókjában hevert.

Tehát ettől 1962-ben még messze voltunk. A Folies Bergère vagy a Moulin Rouge látványosságaitól is.

Kétnapi ebédembe került a valóban páratlan látványosság, amit kávéházi asztaltársaságom még ingyen látott Gyarmathy jóvoltából, aki szabadságharcpárti volt. De ők sem jártak vissza hozzá kunyerbálni.

Gara László. Normálisnak tartottam, hogy őt nem ismerik, hiszen nála legföljebb könyvet kaphattak volna, nem revülátványt. Gara 1924-ben került ki Párizsba sporttudósítóként, és kint maradt. A Sorbonne-on franciatanárokat képző tanfolyamra járt, majd újságírója lett két hetilapnak is. És olyan kiválóan tudott franciául, hogy megkezdte páratlan műfordítói munkásságát is, Móricz kis remekművével, a *Hét krajcárral*. 1945 után megjelent egy regénye is, a náci internálótáborokról, 1948-ban az MTI párizsi tudósítójaként alkalmazta, majd hazarendelték, de nem engedték ki újra, és itthon dolgozott tovább. Gyanús személyként kezelték, ezért 1956-ban ő is disszidált. A magyar irodalom szemszögéből páratlanul értékes tevékenysége ekkortól bontakozott ki, szinte az egész huszadik századi magyar irodalmat lefordította a legjobb francia költőkkel. *A Magyar Költészet*

antológiája a XII. századtól napjainkig című munkája akkor jelent meg, amikor kint voltam, meg is ajánlkozott velem, viszonzásul Karinthy-monográfiámért.

A lakcímét elfelejtettem, csak arra emlékszem, hogy szűk, sötét szobában lakott, a padlótól a mennyezetig fölhalmozott könyvektől nehezen lehetett mozogni, ülni is alig. Nem volt barátságos, inkább gyanakvó, ezért aztán föl sem kerestem többet. Azt azért első blikkre is megállapíthattam, hogy nyomoruságos szegénységben élhet, nem vethette föl a magyar irodalom lefordításából kapott honorárium. Itthonról nem támogatták. Négy évvel látogatásom után, 1966-ban meghalt, s a képmutató magyar hivatalosság Szabolcsi cikkével siratta el. És Illyés Gyula egy versével. Ő is azok közé tartozott, akik áldatlan körülmények között tettek sokat a magyarságért külföldön. Jellemző a magyarokra sajnos, hogy nem mindig annak hálásak, akik őket valóban értékelhetően népszerűsítették, jó híret keltették, értéket teremtettek a magyarságnak. Erre nem mentség az sem, hogy azokban az évtizedekben kommunista uralom bénította az országot. Nem kell ahhoz kommunista uralom, hogy a magyar ember háládatlanul viselkedjék értékes tagjaival, s talmi alakocskákat nevezzen ki nagyfiának.

Erős Apolka: Emlékezet, Dunakeszi, 2017